

El monestir de Sant Pere de la Portella:

mil anys d'història

EL MONESTIR DE SANT PERE DE la Portella es troba situat a la part més alta de la conca de la riera de la Portella, un dels afluents per l'esquerra del Llobregat.

Les edificacions monàstiques varen ser aixecades en l'aiguabarreig d'aquesta riera, també anomenada torrent de Solls, amb el torrent de Cal Moliner, a la part de ponent de la muntanya de la Quar. El lloc on s'aixeca el monestir és un enclotat enmig de les serres de Picancel i de Campdeparets.

El monestir de Sant Pere de la Portella rebia antigament el nom de Sant Pere de Frontanyà. No es coneix amb exactitud el perquè del canvi de nom, encara que alguns historiadors apunten que s'hauria produït per a evitar confusions amb el lloc relativament proper de Sant Jaume de Frontanyà.

Els orígens

Cap a finals del segle X l'indret de Frontanyà o de la Portella era una possessió dels comtes de Cerdanya-Besalú; Oliba, el futur abat i bisbe, en tenia el domini per herència del seu pare Oliba Cabreta. Quan Oliba entrà, vers l'any 1003, com a monjo de Ripoll, cedí aquest domini al seu germà Bernat Tallaferro, comte de Besalú, fet que explica que en la documentació posterior a aquesta data el lloc de Frontanyà o de la Portella figuri com a part d'aquest comtat.

Tampoc no es coneix amb exactitud quan va iniciar-se la vida monàstica a la Portella. Una primera notícia ens parla d'una donació d'un mas al monestir de Sant Pere, feta l'any 963, cessió confirmada posteriorment per un comte anomenat Oliba. Els elements d'aquesta referència no concorden ben bé i, sen-

se rebutjar totalment la possibilitat de l'existència de vida comunitària a la Portella en una data tan reculada, els historiadors no la donen com a segura.

L'any 997, el comte Oliba, fill d'Oliba I de Cerdanya-Besalú, fa donació d'unes cases a Sant Pere, sense que sapiguem amb seguretat si ja hi havia una comunitat monàstica.

El novembre de 1001 trobem una nova cessió de béns al monestir. Els donants són Guifré, veguer de Frontanyà (la Portella), i la seva mare Doda. Sembla que es pot afirmar amb una certa seguretat que aquests, Guifré i Doda, foren els veritables fundadors i impulsors del monestir de la Portella.

A partir de principis del segle XI les donacions al cenobi es multipliquen. El 1003, Guifré i Doda cedeixen al monestir l'alou de les Artigues, situat al sud-oest de la Portella entre aquesta vall i el terme d'Olvan, dins el comtat de Berga. Tres anys més tard, el 1006, els mateixos donants amplien la donació amb altres propietats que incloïen masos, horts, vinyes, artigues, coromines, prats, molins, boscos, etc. i que s'estenien per l'actual terme municipal d'Olvan. Aquesta donació, juntament amb terres a la Cerdanya, al Vallespir i un molí a la riera de Merlès, degué constituir el nucli bàsic dels béns monàstics.

Amb les donacions i sota la protecció dels senyors de la Portella, el monestir de Sant Pere va anar prosperant.

De l'any 1016 s'ha conservat una butlla, atorgada pel papa Benet VIII, on es confirmen els béns del monestir i es posa el cenobi sota l'autoritat directa de Roma. Aquest document ens demostraria la importància que anava adquirint el monestir, si no fos que una ombra de dubte plana so-

bre ell: sembla que es tracta d'una falsificació.

També s'ha dit, sense que es pugui afirmar amb seguretat, que poc després de ser nomenat bisbe de Vic, el 1018, Oliba envià dos monjos de Ripoll al monestir de la Portella.

El cas és que a finals del primer terç del segle XI, i per tal d'acollir amb més dignitat les celebracions monàstiques, s'inicià la construcció d'una nova església que va ser consagrada el 21 de setembre de 1035 pel bisbe Ermengol d'Urgell i dedicada a sant Pere, sant Joan Baptista i sant Martí.

Va ser un acte d'una gran importància. Hi varen ser presents, a més del consagrat, Guifré, arquebisbe de Narbona, Guifré, bisbe de Carcassona, i Guilabert, que allà va ser consagrat bisbe de Barcelona.

L'acte de consagració confirmà les donacions fetes pels fundadors del cenobi—els veguers del lloc, Guifré, la seva mare Doda i la seva esposa Ermetruit i per altres pròcers i fidels. També es creà una confraria, es concedí el perdó de les faltes als visitants i benefactors i s'instituí el lloc com a centre de pelegrinatge (si algú volia anar a Roma només calia anar set vegades a la Portella amb una candela i li valia el mateix).

A partir d'aquest moment les donacions al monestir encara seran més freqüents: Cosp (1035), Gardilans (1036), Planoles, Bruguera i Ventolà (1059), Campdeparets (1060), Sagàs (1065), Santa Maria de la Quar (1069). Les donacions importants continuaran durant el que queda del segle XI i en els següents XII i XIII.

A finals del segle XIII es comencen a veure els primers signes de decadència del monestir. La comu-

nitat restà reduïda a un abat i cinc monjos, s'hagueren de fer algunes vendes (com la del delme de la parròquia de Saltèguet, el 1272) i la comunitat s'hagué d'enfrontar amb els nobles més importants de la zona, com els Pallars o els Berga.

El monestir i els senyors de la Portella

Amb tot, el monestir va continuar gaudint de la protecció dels senyors de la Portella, que convertiren l'església en panteó familiar. Bona prova d'això eren els tres sarcòfags sostinguts per cartel·les que es conservaven a l'interior de l'església, a la paret de la dreta. D'aquests, en l'actualitat es conserven dos sarcòfags i dues cartel·les a l'església parroquial de Sant Maurici.

El primer dels sarcòfags conservats té el ras de 87 x 37 x 33 cm i la tapa de 100 x 41 x 27 cm. Aquesta és de quatre vessants i en la seva cara frontal hi figura la inscripció: ANO DNI MCCCXXI IIII NNS SEEMBRIS OBIT B. C. PORTELLA, o sigui, «a l'any del Senyor de 1321, a 4 de les nones de setembre, morí Bernat Guillem de Portella».

El vas és decorat amb un arc de forma trilobada que té, a banda i banda, dos escuts sense senyal, escuts que es repeteixen a la tapa. Una soga ressegueix com una bordura la cara frontal del sarcòfag i en complementa la decoració.

L'altre sarcòfag conservat té, aproximadament, les mateixes mides que el descrit anteriorment, així com també la mateixa forma de tapa i la mateixa decoració. La inscripció d'aquest sarcòfag diu: HIC JACENT NOBILES DNS B. DE PORTELLA ET G. R. GASCONUS QUI ERANT OS FRATRES, o sigui, «aquí reposen el noble senyor Bernat de Portella i els germans Guillem i Ramon Gascó». Podria tractar-se de la sepultura de Bernat VI de la Portella, fill de Bernat Guillem (enterrat en el sarcòfag descrit anteriorment), mort l'any 1336. La proximitat de les dates de defunció de pare i fill, 1321 i 1336 respectivament, explicaria la semblança dels dos sarcòfags.

El tercer sarcòfag, ara desaparegut, pertanyia a Sibil·la de la Portella, d'acord amb la inscripció que transcriu Santamaría, l'historiador

del monestir: ANNO DOMINI MCCCXV; II NONIS JULII OBIT DOMINA SIBILLIA DE PORTELLA, o sigui, «l'any 1315, a 2 de les nones de juliol, morí la senyora Sibil·la de la Portella». En els escuts del sarcòfag hi havia representades pinyes i portals, el senyal dels Pinós i dels Portella respectivament. Això ens permet identificar la difunta: era Sibil·la de Pinós, casada amb Bernat Guillem i mare de Bernat VI.

Les dues cartel·les conservades tenen uns dobles plans inclinats, en

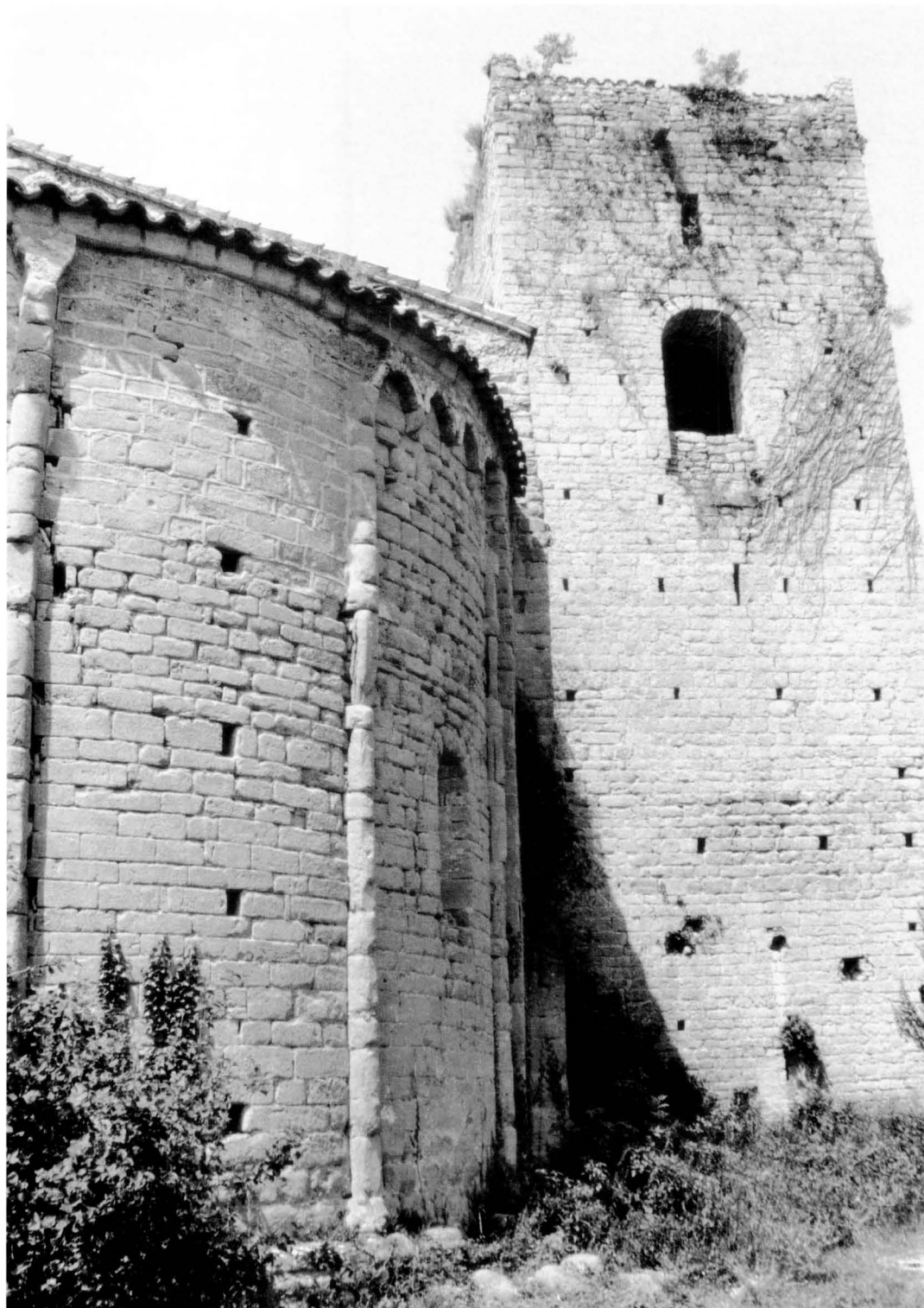
cadascun dels quals hi ha dos escuts, un amb una portella i l'altre amb tres faixes. Segons Sitjes i Molins, probablement devien aguantar el sarcòfag de Bernat de la Portella i dels germans Gascó.

Decadència

El monestir es va veure molt afectat per les epidèmies del segle XIV. Arran de la pesta negra de 1348 el monestir fou abandonat i els mon-

Absis i campanar del monestir de Sant Pere de la Portella.

R.BUTXACA (JULIOL 1993).

jos supervivents varen allotjar-se en cases veïnes.

La vida comunitària retornà al monestir l'any 1356. El mateix papa Innocenci VI, des d'Avinyó, va haver de nomenar un nou abat, Berenguer de Vall, possiblement l'únic monjo que quedava viu.

Labat Berenguer hagué d'iniciar la tasca de reconstruir el monestir, tant en l'aspecte espiritual com en el material. El 1365 el nombre de monjos ja era de sis. El 1378 el monestir obtingué del bisbat la parròquia d'Olvan, i el 1422 una butlla del papa Martí V confirmà els privilegis, les immunitats i les exempcions monàstiques. Un document

de 1426 ens informa que el cardinal Pere de Foix, llegat del Papa al regne d'Aragó, concedí indulgències a tots aquells que visitessin la Portella en la festa de Sant Pere i Sant Pau i als que, amb les seves donacions i almoines, contribuïssin a la restauració del monestir.

Amb el segle XVI s'inicià per al monestir de la Portella una nova etapa: la dels abats comendataris, és a dir, prelats que podien obtenir la dignitat abacial i fruir de les rendes sense necessitat de pertànyer a l'orde benedictí ni sense tenir, tampoc, l'obligació de residir al lloc per on havien estat nomenats. En general, aquesta situació comportà un deteriorament de la vida espiritual i material dels cenobis.

El monestir de la Portella no en fou una excepció. El gener de 1534 un grup de bandolers assaltaren el monestir i assassinaren l'abat, i la comunitat de monjos abandonà el monestir saquejat. Pocs anys després la vida monàstica es reinicià a la Portella però el monestir estava ferit de mort: el 1545 l'abat comendatari Joan de Pinós i de Cardona era casat, i el 1548, en ser nomenat Joan de Comallonga, el darrer abat comendatari, el monestir, a causa de la manca de personal, era deshabitat i l'església era utilitzada per a tancar-hi bestiar. La tasca de l'abat fou dura però tingué els seus fruits ja que, vers el 1560, una petita comunitat monàstica tornà la vida al monestir. A partir d'aquest moment la Portella es regí per abats nomenats pel rei ja que el concili de Trento havia suprimit els abats comendataris. El primer dels abats de nomenament reial fou Antoni de Viladomar, la vida i l'obra del qual són àmpliament tractats per Isaac Soca en aquest mateix Dossier.

El monestir de la Portella continuà la seva lènguia existència fins a l'any 1617, en què el darrer abat, Pere Sanxo, defensor decidit de la reducció del nombre de monestirs de la Congregació Claustral Tarraconense, argüint la precària situació del monestir aconseguí del papa Pau V una butlla per la qual el cenobi de Sant Pere de la Portella s'unia al priorat de Sant Pau del Camp de Barcelona. Després d'aquest fet el monestir quedà reduït a la mínima expressió. Només hi restaren tres monjos que tenien al seu càrrec les parròquies de Sant Pere, la Quar i Sant Maurici.

En els segles XVII i XVIII els abats de Sant Pau del Camp es preocuparen de la conservació física del monestir berguedà. Així sabem que cap al 1670 es feren treballs de restauració al campanar, a la teulada, al claustre i al sostre de la casa monàstica. Uns deu o vint anys després, començaren les obres d'ornamentació de l'església, en concret de la capella del Sant Crist. A mitjan segle XVIII es renovà la casa monàstica, i vers el 1775, després d'un incendi, es construí un nou palau abacial. Uns deu anys després es feren o referen les capelles laterals de l'església.

El 1835, l'exclaustració posà fi a la vida del monestir de Sant Pere de la Portella, encara que tres monjos hi continuaren vivint, ja només com a rectors de les parròquies damunt esmentades, fins al 1873, data en què aquestes passaren definitivament al bisbat de Solsona.

D'aquesta última època de la vida del monestir cal destacar que, durant els cursos 1838-39 i 1839-40, la Portella fou seu d'una universitat, hereva de la de Cervera, traslladada en aquest indret per la Junta Superior Carlina de Catalunya.

Aquesta és, a grans trets, la història d'un monestir berguedà poc afavorit pel pas dels segles, ja que com a conseqüència de les vicissituds sofertes avui és una pura ruïna. Des d'aquestes ratlles expressem el desig que, en un futur pròxim, el monestir de la Portella recobri l'esplendor que es mereix.

BIBLIOGRAFIA

- SANTAMARIA ROVIRA, Joan: *Memòries del Monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abadiat i baronia*, Solsona, 1935.
- BOLÓS I MASCLANS, JORDI: «Sant Pere de la Portella», dins *Catalunya Romànica* Vol. XII. *El Berguedà*, Barcelona, 1982, pp. 405-411.
- SOCA, Isaac: «La Baronia de la Portella» dins *Butlletí dels Amics del Romànic del Berguedà*, número 28, Berga, 1995.
- SANTANDREU SOLER, M. Dolors: «Sepulcres, necròpolis i sarcòfags medievals del Berguedà (i IV)» dins *Butlletí dels Amics del Romànic del Berguedà*, número 36, Berga, 1997.
- VIGUÉ, Jordi; BASTARDES, Albert: *El Berguedà*, Artstudi Edicions, Barcelona, 1978, pp. 178-181.

M. Dolors Santandreu Soler

La ruïna i la vegetació han engolit la Portella.

R. BUTXACA (JULIOL 1993)